

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η εισήγησή μου θα περιοριστεί σε τρία βασικά σημεία. Το πρώτο σημείο είναι να παραθέσω μερικά επίσημα στατιστικά δεδομένα, που δείχνουν το βάθος και την έκταση της κρίσης.

Το δεύτερο σημείο είναι να παρουσιάσω τις κυριότερες εναλλακτικές προτάσεις για τη διαχείριση της κρίσης και την έξοδο από αυτή.

Το τρίτο σημείο, που αποτελεί και το βασικό περιεχόμενο της εισήγησης, είναι να εκθέσω με δεδομένα τι πολιτική ακολουθούν τα σοσιαλιστικά κόμματα ή οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις της νότιας Ευρώπης και να αξιολογήσω, όσο μπορώ, την πολιτική αυτή. Και αρχίζω με το πρώτο θέμα.

Η κρίση που μαστίζει, εδώ και 15 χρόνια, τις καπιταλιστικές κοινωνίες, έχει επισωρεύσει, για πρώτη φορά, δύο δεινά σ' αυτές τις κοινωνίες: ανεργία και πληθωρισμό. Αυτό προκύπτει από τα επίσημα στοιχεία του OECD. Πριν ξεσπάσει η κρίση, η ανεργία στις χώρες του καπιταλισμού, στις χώρες του OECD που είναι οι περισσότερες χώρες, δεν ξεπερνούσε το 2,5% κατά μέσον όρο. Από τα μέσα του 1970 η ανεργία άρχισε να ανεβαίνει με γρήγορο ρυθμό, για να φτάσει σήμερα το 12% κατά μέσον όρο

Εισήγηση του Σάκη Καραγιωργα με θέμα «Η πολιτική των σοσιαλιστικών κομμάτων της Ευρώπης για τη διαχείριση της οικονομικής κρίσης», στο συνέδριο που οργάνωσε στα Χανιά τον Ιούνιο 1985 η Φιλοσοφική Σχολή του πανεπιστημίου Ιωαννίνων και οι πολιτιστικές οργανώσεις Χανίων με θέμα «Προβλήματα σοσιαλισμού. Θεωρία και πράξη». Το Συνέδριο αφιερώθηκε στη μνήμη του Γεωργίου Δ. Καψωμένου.

σ' αυτές τις χώρες. Σήμερα υπάρχουν 40.000.000 άνεργοι στις χώρες του OECD. Τη μεγαλύτερη ανεργία έχει η Ισπανία με 20% του εργατικού δυναμικού, το Βέλγιο με 14%, η Αγγλία με 12,5% και η Ισλανδία με 12%. Στην Ελλάδα δεν έχουμε επίσημα στοιχεία για την ανεργία. Από έμμεσους υπολογισμούς που έχουν γίνει, κατά καιρούς, έχει προκύψει ότι η ανεργία έχει πλησιάσει το 11% και κυρίως εντοπίζεται στις νέες ηλικίες, που μπαίνουν στην αγορά εργασίας και δε βρίσκουν δουλειά. Από την άλλη μεριά, η κρίση αυτή έχει φέρει ένα σοβαρό πληθωρισμό. Πριν ξεσπάσει η κρίση, ο πληθωρισμός δεν ξεπερνούσε το 3%. Από τα μέσα του 1970 άρχισε να επιταχύνεται για να φτάσει το 1980 περίπου στο 11,5 - 12%. Το μεγαλύτερο πληθωρισμό έχουν η Πορτογαλία με ένα 25%, η Ελλάδα με ένα 18%, η Ιταλία και η Ισλανδία με ένα 15%. Η ταυτόχρονη εμφάνιση ανεργίας και πληθωρισμού δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία των κρίσεων του καπιταλιστικού συστήματος. Οι παραδοσιακές κρίσεις, που είναι σύμφυτες με την καπιταλιστική εξέλιξη, συνοδεύονταν με ανεργία αλλά χωρίς πληθωρισμό. Ο πληθωρισμός εμφανιζόταν σε πολεμικές περιόδους. Η σημερινή κρίση εμφανίζει και πληθωρισμό και ανεργία. Είναι κάτι καινούριο. Οι παραδοσιακές κρίσεις είχαν μόνο ανεργία, π.χ. αν πάρουμε τη μεγάλη κρίση του 1929-30 θα δούμε ότι είχε φέρει μια ανεργία γύρω στο 25% στην Αμερική και περίπου στο ίδιο επίπεδο στις χώρες της Ευρώπης. Η ανεργία και η εξαθλίωση που είχε δημιουργηθεί τότε με την κρίση του 1929-30, είχε και άλλες συνέπειες κοινωνικές, δημιούργησε κοινωνικές εντάσεις και κοινωνικές αναταραχές και έφτασε μέχρι σημείου να απειλείται η κοινωνική αρμονία και γαλήνη του συστήματος και να αμφισβητείται αυτή η ίδια η νομιμότητα της αστικής δημοκρατίας. Τις παραδοσιακές κρίσεις μπορούσε να αντιμετωπίσει το καπιταλιστικό κράτος εύκολα με την λεγόμενη κεϋνσιανή επεκτατική πολιτική, δηλαδή με αύξηση των δημοσίων δαπανών και επέκταση των πιστώσεων, ώστε να απορροφά την ανεργία και να περιορίζει τη φτώχεια. Αυτό ακριβώς έκαναν τα καπιταλιστικά κράτη όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Η κεϋνσιανή πολιτική υιοθετήθηκε από τα αστικά και από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα και εφαρμόστηκε με συνέπεια όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Είχαμε μια συνεχή αύξηση των δημοσίων δαπανών και της κρατικής δραστηριότητας, που περιορίζει την ανεργία που ξέβραζε ο ιδιωτικός τομέας και μια συνεχή αύξηση των δαπανών κοινωνικής πρόνοιας ή κοινωνικής ευημερίας, όπως λεγότανε, για να περιορίζει τη φτώχεια. Αλλά η κεϋνσιανή πολιτική στη σημερινή κρίση είναι ανίσχυρη να δώσει

έξοδο από την κρίση, να διαχειριστεί την κρίση. Αν το κράτος συνεχίσει να αυξάνει τις δαπάνες του για να περιορίζει τη συνεχώς αυξανόμενη ανεργία, τότε θα επιτείνει και θα επιταχύνει τον πληθωρισμό. Αν από την άλλη μεριά το κράτος περιορίζει τις δαπάνες του για να περιορίσει τον πληθωρισμό, τότε θα αυξάνεται συνεχώς η ανεργία. Έτσι η κεϋνσιανή πολιτική έχει σχεδόν χρεοκοπήσει για τη διαχείριση της σημερινής οικονομικής κρίσης.

Μπροστά σ' αυτό το αδιέξοδο, έχουν από κάμποσο καιρό τώρα γίνει δύο προτάσεις για τη διαχείριση της κρίσης και την έξοδο από την κρίση. Η μία πρόταση, η οποία είναι καθαρά συντηρητική, είναι η λεγόμενη μονεταριστική πρόταση. Ο μονεταρισμός. Η δεύτερη, που είχε περάσει στα σοσιαλιστικά προγράμματα και στις σοσιαλιστικές διακηρύξεις των κομμάτων, κυρίως της νότιας Ευρώπης, είναι η λεγόμενη σοσιαλιστική πρόταση.

Θα παρουσιάσω με δυο λόγια τις δύο αυτές προτάσεις. Η μονεταριστική πολιτική προτείνει με απλά λόγια τα εξής: Το κράτος πρέπει να σταματήσει να αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες του κυρίως για απορρόφηση ανεργίας, για εξασφάλιση απασχόλησης και για κοινωνική πρόνοια και κοινωνική ευημερία —για κοινωνικές παροχές. Γιατί; Να μειώσει τις δαπάνες του, να μπορέσει έτσι να μειώσει τους φόρους που τραβάει από τα κέρδη σε τρόπο ώστε να αυξηθούν τα κέρδη και να δημιουργηθεί κίνητρο στο ιδιωτικό κεφάλαιο να συνεχίσει τη συσσώρευση. Δεύτερο, το κράτος θα πρέπει να σταματήσει την επέκταση των πιστώσεων στο ιδιωτικό κεφάλαιο, όχι σ' όλο, σ' εκείνο που με τα κριτήρια της αγοράς δεν είναι αποδοτικό μέσα στην αγορά. Μ' αυτό τον τρόπο τι θα γίνει; Θα καταστραφεί ένα μέρος του μη παραγωγικού λεγόμενου κεφαλαίου, θα μείνει λιγότερο κεφάλαιο, το παραγωγικό, με τα κριτήρια της αγοράς, θα μοιραστεί τη μάζα της υπεραξίας ή τη μάζα του κέρδους και άρα το κατά μονάδα κέρδος θα αυξηθεί και θα δημιουργηθεί κίνητρο για παραπέρα συσσώρευση από το ιδιωτικό κεφάλαιο. Τρίτο, το κράτος πρέπει να αφήσει τις συμβάσεις εργασίας να γίνονται μόνες τους στην αγορά χωρίς καμία παρέμβαση και μάλιστα να τις αφήσει να γίνονται σε ατομικό επίπεδο. Δεδομένου ότι η κρίση έχει δημιουργήσει και θα δημιουργεί ανεργία, με το κλείσιμο των επιχειρήσεων η προσφορά εργατικών χεριών θα είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση, θα πέσει το μεροκάματο, θα αυξηθεί το ποσοστό εκμετάλλευσης, θα αυξηθεί το ποσοστό κέρδους και έτσι θα προχωρήσουν οι καπιταλιστές σε

μεγαλύτερη συσσώρευση. 'Αρα ο μονεταρισμός προτείνει μια πολιτική που βγάζει τις καπιταλιστικές οικονομίες από την κρίση με αύξηση του κέρδους του κεφαλαίου αλλά σε βάρος της εργατικής τάξης και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δεν είναι αποδοτικές με τα κριτήρια της αγοράς, επίσης και των μεγάλων επιχειρήσεων που έχουν παλιά τεχνολογία. Αυτή είναι η μονεταριστική πρόταση.

Η σοσιαλιστική πρόταση. Μια και η ιδιωτική πρωτοβουλία θέλει κέρδος, για να κάνει συσσώρευση και να βγάλει τις οικονομίες από την κρίση και για να έχει το κέρδος πρέπει να μειωθούν οι κοινωνικές παροχές, να καθηλωθούν τα μεροκάματα, να έχουμε ανεργία.

Η σοσιαλιστική πρόταση λέει το εξής απλό: Αντί γι' όλα αυτά, εφόσον το κέρδος είναι ο δαίμων του κακού, να αναλάβει το κράτος να κρατικοποιήσει ή να εθνικοποιήσει, σε μεγάλη έκταση, στρατηγικής σημασίας κλάδους. Να κάνει ένα πρόγραμμα επενδύσεων που να εξασφαλίζει πλήρη απασχόληση στον κόσμο και δε θα έχουμε ανεργία και δε θα έχει λόγο να αυξάνει τις τιμές για να έχουμε πληθωρισμό, εφόσον δεν έχει κίνητρο το κέρδος. 'Αρα και θα βγούμε από την κρίση και θα έχουμε πλήρη απασχόληση χωρίς πληθωρισμό. Αυτή η πρόταση εμπεριέχεται στις διακηρύξεις σχεδόν όλων των σοσιαλιστικών κομμάτων της νότιας Ευρώπης· στη διακήρυξη του ΠΑΣΟΚ και στα προγράμματα του ΠΑΣΟΚ, στις διακηρύξεις και στο κοινό πρόγραμμα του Μιτεράν και στις διακηρύξεις των άλλων σοσιαλιστικών κομμάτων.

Τώρα για να δούμε τι πολιτική εφαρμόζουν αυτές οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις. Εκείνο που θα παρατηρήσει κανείς κοιτάζοντας την εμπειρική πραγματικότητα είναι ότι όλα αυτά τα κόμματα από τη στιγμή που ανέβηκαν στην κυβέρνηση, εγκατέλειψαν μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα τη σοσιαλιστική πρόταση εξόδου από την κρίση και άρχισαν να υιοθετούν και να εφαρμόζουν μονεταριστική πολιτική που κλιμακωνόταν από ήπια μέχρι σκληρή.

Ας πάρουμε την περίπτωση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα. Από τα δεδομένα που έχουμε, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στη διαχείριση των τεσσάρων μέχρι τώρα ετών, εφάρμοσε μια ήπια μονεταριστική πολιτική. Τα δεδομένα: Πρώτον, μείωσε σημαντικά το ρυθμό αύξησης των δημοσίων δαπανών. Στην προηγούμενη διαχείριση οι δημόσιες δαπάνες αυξάνονταν με ένα ρυθμό 30-35%. Τα τελευταία μάλιστα έτη είχαν φτάσει να αυξάνονται με ένα ρυθμό 70-80% και έριξε το ρυθμό γύρω στο 17-18%. Δεύ-

τερο, πάγωσε τους μισθούς και τα μεροκάματα για ένα χρονικό διάστημα με τη μέθοδο του ετεροχρονισμού. Τρίτο, θέσπισε την ΑΤΑ με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται ενδοταξική αναδιανομή του εισοδήματος μέσα στην ίδια την εργατική τάξη από τους μεσαίους και υψηλόμισθους στους κατώτερους και όχι διαταξική αναδιανομή από την καπιταλιστική τάξη στην χαμηλόμισθη εργατική τάξη. Άρα το σύνολο του εργατικού εισοδήματος δεν προσαρμοζόταν στον πληθωρισμό. Τέταρτο, θέσπισε το άρθρο 4, που περιόριζε το δικαίωμα απεργίας σε μεγάλες κατηγορίες εργαζομένων. Πέμπτο, θέσπισε γεναιόδωρες παροχές με το νόμο για τα κίνητρα στο κεφάλαιο. Και τελευταία διατηρεί την αναγκαστική διαιτησία με την οποία, παρεμβαίνοντας, μπλοκάρει ή μάλλον συγκρατεί, για να πούμε την καλή λέξη, την αύξηση των μισθών και ημερομισθίων. Είναι μια ήπια μονεταριστική πολιτική. Βεβαίως, ο Μιτεράν εφάρμοσε πιο σκληρή μονεταριστική πολιτική. Μείωσε σημαντικά της δημόσιες δαπάνες, κυρίως για τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, για εξασφάλιση απασχόλησης στους άνεργους, για επιδόματα ανεργίας και κοινωνική ασφάλιση. Επίσης, μπλόκαρε την αύξηση των μισθών και ημερομισθίων, κυρίως των δημοσίων υπαλλήλων, και η αύξησή τους ήταν μικρότερη από την αύξηση του πληθωρισμού και επομένως μειώθηκε το πραγματικό τους εισόδημα. Και στη Γαλλία ο δημόσιος τομέας έχει σχεδόν το 40% του εργατικού δυναμικού, στους υπόλοιπους δεν έδωσε την αύξηση της παραγωγικότητας, αλλά αύξανε τους μισθούς και τα μεροκάματα σχεδόν όσο ο πληθωρισμός. Τέλος, περιόρισε σημαντικά τις πιστώσεις στη βιομηχανία και κυρίως στις επιχειρήσεις που με τα κριτήρια της αγοράς δεν είναι παραγωγικές. Τώρα δε τελευταία εξαγγέλλει την επανένταξη των βιομηχανιών, που με το κοινό πρόγραμμα τις είχε εθνικοποιήσει, στον ιδιωτικό τομέα.

Πιο σκληρή, αν εξετάσει κανείς τα πράγματα, ήταν η μονεταριστική πολιτική στην Ισπανία και στην Πορτογαλία. Εκεί και η αύξηση των μισθών και ημερομισθίων ήταν χαμηλότερη από την αύξηση του πληθωρισμού και της παραγωγικότητας, με συνέπεια να μειωθεί σημαντικά το εργατικό εισόδημα. Έγινε δε μεγάλη περικοπή στις δημόσιες δαπάνες, κυρίως για κοινωνικές παροχές, και περιορίστηκαν οι πιστώσεις πάλι στον ιδιωτικό τομέα. Συνέπεια αυτής της πολιτικής, της αντιεργατικής μονεταριστικής πολιτικής που εφάρμοσαν οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις, ήταν: Να αυξηθεί η ανεργία σ' όλες αυτές τις χώρες και κυρίως πολύ περισσότερο στην Ισπανία, δευτερευόντως στην Γαλλία και εδώ στην Ελλάδα. Να μειωθεί σε μερικές χώρες το πραγματικό εισόδημα των εργατών και να

κλείσει μια σειρά επιχειρήσεων, κυρίως στην Ισπανία, που εφάρμοσε εκσυγχρονιστική μονεταριστική πολιτική, με συνέπεια όλων αυτών να αυξηθεί το ποσοστό κέρδους του ιδιωτικού κεφαλαίου. Βέβαια, μέχρι τώρα δεν έκανε επενδύσεις για να βγάλει την οικονομία από την κρίση. Ελπίζεται ότι θα κάνει.

Από αυτές τις διαπιστώσεις και αυτά τα δεδομένα τα οποία προκύπτουν από επίσημες εκθέσεις του OECD και του International Monetary Fund, μπαίνει ένα ερώτημα, το οποίο θέτω σ' αυτό το συνέδριο να εξετασθεί. Το ερώτημα είναι: Γιατί οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις εγκατέλειψαν τη σοσιαλιστική πρόταση για την έξοδο από την κρίση και εφάρμοσαν από ήπια μέχρι σκληρή μονεταριστική αντιεργατική πολιτική. Αυτό το θέμα μπαίνει για να συζητηθεί στο συνέδριο. Νομίζω ότι είναι κρίσιμο θέμα.

Εγώ δε θα αποφανθώ, αλλά απλώς θα εκθέσω μια-δυο εκδοχές, και τελειώνω πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Εκδοχή πρώτη: Αυτά τα κόμματα, τα οποία ξεφύτρωσαν, τώρα τελευταία κυρίως, εκτός από το γαλλικό, νομίζω, στις χώρες της νότιας Ευρώπης, ουσιαστικά δεν είναι σοσιαλιστικά κόμματα. Είναι αστικά κόμματα που ντύνονται με το μανδύα του σοσιαλισμού και αυτό το κάνουν για έναν πολύ σοβαρό λόγο. Ο λόγος είναι ότι θέλουν να νομιμοποιηθούν σε αριστερές μάζες λαού σε τρόπο ώστε να περάσουν την εκσυγχρονιστική πολιτική του καπιταλισμού και την έξοδο από την κρίση με τον εκσυγχρονισμό του καπιταλισμού, χωρίς κοινωνικές εντάσεις και κοινωνικές αναταραχές από αυτές τις τάξεις που θα φέρουν το βάρος της εκσυγχρονιστικής πολιτικής αυτών των κομμάτων. Θα έλεγα ότι είναι ένα νέο, γκραμσιανού τύπου, ιδεολογικοπολιτικό μπλοκ εξουσίας, το οποίο για να διαχειριστεί και κυρίως να εκσυγχρονίσει τις καπιταλιστικές οικονομίες όλων αυτών των χωρών και να τις βγάλει από την κρίση, χρησιμοποιεί την ιδεολογία του σοσιαλισμού για να εγκλωβίζει μάζες λαού οι οποίες θα φέρουν το βάρος αυτού του εκσυγχρονισμού και επομένως για να μπλοκάρει κοινωνικές εντάσεις και κοινωνικές αναταραχές από την πλευρά αυτών των λαϊκών στρωμάτων. Αυτή είναι μια ερμηνεία με την οποία μπορεί να εξηγήσει κανείς την πολιτική που ακολουθούν οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις στον Νότο.

Θα μπορούσε κανείς να το συγκεκριμενοποιήσει στην περίπτωση του ΠΑΣΟΚ. Π.χ. το ΠΑΣΟΚ βγαίνει με σοσιαλιστικές διακηρύξεις, χρησιμοποιεί αριστερή και σοσιαλιστική συνθηματολογία και μ' αυτό τον τρόπο κατορθώνει να εγκλωβίσει μια μερίδα αριστερών σε τρόπο ώστε να εξα-

σφαλίζει την αυτοδυναμία που θα του δώσει την άνεση να διαχειριστεί την καπιταλιστική οικονομία και να τη βγάλει από την κρίση με έναν εκσυγχρονισμό που το βάρος του θα πέσει στην πλάτη αυτών των κοινωνικών μερίδων. Και πράγματι, μέχρι τώρα μπορεί να δει κανείς ότι όλη η διαχείριση του ΠΑΣΟΚ, το άρθρο 4 π.χ., το πάγωμα των μισθών και ημερομισθίων, πέρασε χωρίς κοινωνικές εντάσεις, κατάφερε δε να έχει και την ανοχή των άλλων αριστερών κομμάτων. Αυτή είναι η μία εκδοχή. Η άλλη εκδοχή είναι ότι οι σοσιαλιστικές αυτές κυβερνήσεις εγκατέλειψαν τη σοσιαλιστική πρόταση ή τη σοσιαλιστική πολιτική για την έξοδο από την κρίση, γιατί σκόνταψαν σε αντικειμενικές αδυναμίες και σε έλλειψη βασικών προϋποθέσεων. Πρώτον, υποστηρίζουν μερικοί, τα προγράμματα αυτά σκόνταψαν στον αρτηριοσκληρωμένο διοικητικό μηχανισμό και στη γραφειοκρατία, που είχε λειτουργήσει τόσο καιρό σαν μηχανισμός απορρόφησης ανέργων και είχε διογκώσει μια γραφειοκρατία μη αποδοτική με τα κριτήρια της αγοράς. Πώς θα μπορούσε αυτός ο διοικητικός μηχανισμός να διαχειριστεί κλάδους παραγωγής με τα κριτήρια του διεθνούς ανταγωνισμού και να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό πολυεθνικών επιχειρήσεων που λειτουργούσαν με κριτήρια παραγωγικότητας πολύ αυστηρά; Ήταν αδύνατον.

Μια άλλη προϋπόθεση πολύ σημαντικότερη που έλειπε, υποστηρίζουν άλλοι, για να εφαρμοστεί το σοσιαλιστικό πρόγραμμα και η σοσιαλιστική πρόταση για έξοδο από την κρίση ήταν η έλλειψη ιδεολογικοπολιτικής οργάνωσης στην βάση. Η έλλειψη ιδεολογικής εγχάραξης με ένα όραμα και μια προοπτική σοσιαλιστικής και πολιτικής οργάνωσης των εργατών ώστε να θελήσουν οι ίδιοι, έχοντας την προοπτική αυτή, να φέρουν μερικές θυσίες για να βγει πέρα το σοσιαλιστικό πρόγραμμα. Δεν είχαν αυτή την προοπτική, δεν είχαν αυτή την οργάνωση, δεν είχαν αυτή την εγχάραξη. Βέβαια, κυρίως δεν την είχαν, όχι τόσο στη Γαλλία, αν και εκεί το ίδιο πράγμα ήταν, γιατί βλέπανε την εθνικοποιημένη επιχείριση σαν ιδιωτικό εργοδότη και ζητούσαν ακριβώς αυτά που θα ζητούσαν από τον ιδιώτη καπιταλίστα. Βεβαίως, αυτή η προϋπόθεση χρειαζόταν προηγουμένως, πριν να γίνουν κυβερνήσεις τα σοσιαλιστικά αυτά κόμματα, μακροχρόνιο αγώνα ή δουλειά, όπως τη λέγαμε κάποτε δουλειά μυρμηγκιού. Να εγχάραξεις ιδεολογικά τον κόσμο σε μια προοπτική σοσιαλιστική, να οργανώσεις πολιτικά τον κόσμο για να πάρει αυτός πάνω στους ώμους του τον αγώνα για κάποιες βασικές αλλαγές. Αυτό το πράγμα χρειαζόταν δουλειά, χρειαζόταν πάρα πολλή δουλειά, δουλειά μυρμηγκιού και όχι δου-

λειά μπαλκονιού για να πιάσεις ψηφοφόρους. Νομίζω αυτές είναι οι κυριότερες εκδοχές που αιτιολογούν το ζήτημα, γιατί οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις εγκατέλειψαν πολύ νωρίς, πάρα πολύ νωρίς, αμέσως μόλις ανέβηκαν επάνω, τη σοσιαλιστική πρόταση για έξοδο από την κρίση και εφάρμοσαν μια μονεταριστική πολιτική με αντιεργατικό χαρακτήρα.